

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

TA'LIM JARAYONIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

THEORETICAL BASIS OF THE USE OF INTERACTIVE METHODS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Axmedov Nabijon Aman o'g'li

BIU Guliston filiali magistranti

Tel: +998 91 501 27 99

Аннотация. *Mazkur maqolada ta'lim jarayonida interfaol metodlarning mohiyati, didaktik asoslari hamda ularning turlari tahlil qilingan. Interfaol metodlarning o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, mustaqil va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, o'qitish jarayonida pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llash, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish hamda ta'lim samaradorligini oshirish masalalari ilmiy asosda ochib berilgan.*

Калит so'zlar: *interfaol metodlar, pedagogik texnologiya, ta'lim jarayoni, didaktika, o'qitish metodlari, ijodiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, o'quv faolligi.*

Аннотация. *В статье рассматриваются сущность интерактивных методов обучения, их дидактические основы и виды. Раскрыта роль интерактивных методов в повышении познавательной активности обучающихся, развитии их самостоятельного и творческого мышления. Также обоснована значимость эффективного применения педагогических технологий, усиления взаимодействия между преподавателем и обучающимся и повышения эффективности образовательного процесса.*

Ключевые слова: *интерактивные методы, педагогические технологии, образовательный процесс, дидактика, методы обучения, творческое мышление, критическое мышление, учебная активность.*

Abstract. *This article examines the essence of interactive teaching methods, their didactic foundations, and types. It highlights the role of interactive methods in enhancing students' cognitive activity and developing their independent and creative thinking skills. The study also substantiates the importance of effective use of pedagogical technologies, strengthening teacher-student interaction, and improving the overall effectiveness of the educational process.*

Key words: *interactive methods, pedagogical technologies, educational process, didactics, teaching methods, creative thinking, critical thinking, learning activity.*

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Kirish. Hozirgi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish hamda o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish muhim vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Globallashuv sharoitida jamiyatning intellektual salohiyati, raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan ta'lim jarayonining qay darajada samarali tashkil etilganiga bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, an'anaviy o'qitish usullarini takomillashtirish va ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan boyitish zarurati ortib bormoqda.

Zamonaviy ta'limda interfaol metodlar o'quv jarayonini tashkil etishning muhim vositalaridan biri sifatida qaraladi. Ushbu metodlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi faol hamkorlikni ta'minlab, o'quvchilarning bilimlarni mustaqil egallashi, erkin fikr yuritishi hamda tanqidiy yondashuvini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatadi hamda o'quv jarayonini yanada mazmunli va samarali qiladi. Shuningdek, interfaol metodlar ta'lim jarayonida demokratik va insonparvarlik tamoyillarining qaror topishiga, o'quvchilarning shaxs sifatida rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Bu metodlar yordamida o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantiradi, jamoada ishlash, o'z fikrini asoslash va himoya qilish kabi muhim kompetensiyalarni rivojlantiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi ta'lim jarayonida interfaol metodlarning mohiyati, ularning didaktik asoslari hamda turlarini tahlil qilish, shuningdek, ushbu metodlarning ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iboratdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Interfaol metodlardan foydalanish masalasi pedagogika fanida dolzarb yo'nalishlardan biri bo'lib, bu borada ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Mazkur tadqiqotlarda interfaol o'qitishning nazariy asoslari, didaktik imkoniyatlari hamda ta'lim jarayonidagi samaradorligi turli jihatlardan yoritib berilgan. Xususan, pedagogika nazariyasining yirik vakillaridan biri M.L. Podlasiy o'z asarlarida o'qitish metodlarining mazmuni, ularning tasnifi va didaktik jarayondagi o'rni haqida batafsil to'xtalib, o'qitish jarayonini samarali tashkil etishda metodlarning to'g'ri tanlanishi muhimligini asoslab beradi. Uning fikricha, o'qitish metodlari o'quv jarayonining maqsadi, mazmuni va natijalari bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular orqali o'quvchilarning bilish faoliyati boshqariladi.

Interfaol metodlarning rivojlanishida xorijiy pedagogik tajriba ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, A.F. Osborn tomonidan ishlab chiqilgan "aqliy hujum" (brainstorming) metodi o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, muammoli vaziyatlarda yangi g'oyalarni ilgari surish imkonini beruvchi samarali usul sifatida e'tirof etiladi. Ushbu metod asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda tanqidning vaqtincha cheklanishi va erkin fikr almashinuvi muhitining yaratilishi o'quvchilarning faolligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar sohasida olib borilgan tadqiqotlarda interfaol metodlar o'qitish jarayonini faollashtiruvchi, o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiruvchi muhim vosita sifatida baholanadi. O'zbekistonlik olimlar A. Azizxo'jayeva,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

J. Yo'ldoshev, S. Usmonov va boshqalarning ilmiy ishlarida pedagogik texnologiyalarni qo'llash, interfaol metodlarning ta'lim jarayonidagi o'rni hamda ularning samaradorligini oshirish masalalari keng yoritilgan. Ular interfaol metodlar yordamida o'quvchilarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni shakllantirish, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish mumkinligini ta'kidlaydilar.

Bundan tashqari, "Street Law" kabi xorijiy ta'lim dasturlari doirasida ishlab chiqilgan interfaol metodlar ham amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega bo'lib, ular o'quvchilarning huquqiy tafakkurini rivojlantirish, muammolarni muhokama qilish va asosli qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar orasida munozara, "aqliy hujum", guruhiy ishlar va boshqa interfaol yondashuvlar alohida o'rin tutadi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda, o'quvchilarning faolligini oshirishda va ularning shaxsiy hamda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, mazkur metodlarni qo'llash jarayonida ularni o'quv jarayonining mazmuni, maqsadi va sharoitlariga mos holda tanlash va qo'llash zarurligi ilmiy jihatdan asoslanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot ta'lim jarayonida interfaol metodlarning mohiyati, ularning didaktik asoslari va samaradorligini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks yondashuv asosida turli ilmiy metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini pedagogika fanining asosiy tamoyillari, xususan, tizimlilik, izchillik, uzviylik, ilmiylik hamda ta'lim va tarbiyaning o'zaro bog'liqligi tashkil etadi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim konsepsiyalari, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, faoliyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlar mazkur tadqiqotning nazariy poydevori sifatida qabul qilindi. Tadqiqot jarayonida interfaol metodlarga oid ilmiy-pedagogik adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va amaliy tajribalar tahlil qilindi. Mavzuni chuqur yoritish maqsadida tahlil va sintez, qiyosiy-taqqoslash, umumlashtirish hamda tizimli yondashuv metodlaridan samarali foydalanildi. Xususan, tahlil metodi yordamida interfaol metodlarning mazmuni, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni va xususiyatlari aniqlashtirildi, sintez orqali esa turli ilmiy qarashlar birlashtirilib, yaxlit xulosalar shakllantirildi. Qiyosiy yondashuv asosida an'anaviy va interfaol metodlarning samaradorligi solishtirilib, ularning afzalliklari va kamchiliklari aniqlab berildi. Tizimli yondashuv esa ta'lim jarayonini o'zaro bog'liq bo'lgan elementlar – maqsad, mazmun, metod, vosita va natija birligida o'rganish imkonini berdi. Tadqiqotda pedagogik kuzatish va amaliy tahlil elementlari ham qo'llanilib, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda o'quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlashi va bilimlarni o'zlashtirish darajasi baholandi. Natijada interfaol metodlardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim omil ekanligi ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Tahlil va natijalar. Mazkur tadqiqot jarayonida ta'lim tizimida interfaol metodlarning qo'llanishi, ularning didaktik imkoniyatlari hamda o'quv jarayoniga ta'siri har tomonlama tahlil qilindi. O'rganishlar natijasida aniqlandiki, interfaol metodlar ta'lim jarayonini faollashtirish, o'quvchilarning bilish faoliyatini kuchaytirish va ularning mustaqil fikrlash

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, an'anaviy o'qitish usullariga nisbatan interfaol metodlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda o'quvchilarning dars jarayonidagi ishtiroki, muhokamalarga jalb etilishi va fikr bildirish faolligi sezilarli darajada ortishi kuzatildi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, "aqliy hujum", "munozara", "klaster", "6x6x6", "qarorlar shajarasi" kabi interfaol metodlar o'quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu metodlar yordamida o'quvchilar muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni solishtirish, mustaqil xulosa chiqarish hamda o'z fikrini asoslash ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, guruhiy ishlarga asoslangan interfaol metodlar o'quvchilarda jamoada ishlash, muloqot qilish va hamkorlikda qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantiradi.

Tadqiqot natijalari interfaol metodlarning ta'lim jarayonida qo'llanilishi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi pedagogik hamkorlikni kuchaytirishini ham ko'rsatdi. Bunday yondashuv o'qituvchining faqat bilim beruvchi emas, balki jarayonni tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi subyekt sifatida namoyon bo'lishiga olib keladi. Natijada o'quv jarayoni dialogik xarakter kasb etib, o'quvchilar faol ishtirokchiga aylanadi.

Shu bilan birga, tahlil davomida ayrim muammolar ham aniqlandi. Xususan, interfaol metodlardan samarali foydalanish uchun o'qituvchidan yuqori darajadagi pedagogik mahorat, darsni puxta rejalashtirish va vaqtni to'g'ri taqsimlash talab etiladi. Ba'zi hollarda metodlarning noto'g'ri tanlanishi yoki maqsadga muvofiq qo'llanilmasligi kutilgan natijaga erishishga to'sqinlik qilishi mumkin. Shuningdek, katta guruhlarda barcha o'quvchilarni birdek faol jalb etish muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi aniqlangan.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar natijasida interfaol metodlardan maqsadga muvofiq va tizimli foydalanish ta'lim samaradorligini oshirish, o'quvchilarning bilimlarni chuqur o'zlashtirishini ta'minlash hamda ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan asoslandi.

Xulosa va takliflar. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, ularning mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faol ishtirokini ta'minlab, bilimlarni chuqur va ongli o'zlashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, bunday yondashuv o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida samarali pedagogik hamkorlikni shakllantirib, ta'lim jarayonining dialogik va demokratik xarakter kasb etishiga olib keladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, interfaol metodlar yordamida o'quvchilarda muammoli vaziyatlarni hal etish, jamoada ishlash, o'z fikrini asoslash va himoya qilish kabi muhim kompetensiyalar shakllanadi. Ayniqsa, "aqliy hujum", "munozara", "klaster" kabi metodlar o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirish va ularni faol bilim egallovchiga aylantirishda samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, interfaol metodlarni qo'llash

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

jarayonida o'qituvchining kasbiy mahorati, metodlarni to'g'ri tanlash va ularni dars mazmuniga moslashtirish darajasi hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi taklif va tavsiyalar ilgari suriladi: ta'lim jarayonida interfaol metodlardan tizimli va maqsadga muvofiq foydalanishni yo'lga qo'yish, o'qituvchilarning pedagogik texnologiyalar bo'yicha malakasini muntazam oshirib borish, darslarni loyihalashda interfaol metodlarni mazmun va maqsadga mos ravishda tanlash zarur; o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish va ijodiy faoliyatini rag'batlantirish, ularni guruh va jamoaviy ishlarga keng jalb etish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi; shuningdek, interfaol metodlardan foydalanishda vaqtni to'g'ri taqsimlash, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish muhim hisoblanadi.

Umuman olganda, interfaol metodlarni keng joriy etish orqali ta'lim jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash hamda ularni zamonaviy talablar darajasidagi raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirish imkoniyati yanada kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. А. Азизхужаева. Педагогик технология ва махорат. Т. ТДПИ 2003й.
2. А.Авлиёкулов. Модул тизими ва педагогик технология. Маърузалар матни.
3. Ёдгоров О. Укитувчининг замонавий технологиялари. Маърузалар матни.
4. Ж.Г.Йулдашев, Усмонов С.А. Педагогик технология асослари. Укув кулланма Т. «Укитувчи» 2004 й.
5. М.Очилов. «Янги педагогик технологиялар» маърузалар матни.2000й.
6. Ишанкулов. «Педагогик технология асослари» Наманган 2004й.